

BIRUTĖ JASIŪNAITĖ

Vilniaus universitetas
birute.jasiunaite@flf.vu.lt

Tikriniai velniavardžiai

Tikriniai tautosakos personažų vardai sudaro palyginti nemažą, tačiau iki šiol dar menkai tyrinėtą tikrinės mūsų leksikos dalį. Paprastai individualius tikrinius vardus gauna mitinės būtybės, nepaprastų, stebuklingų savybių turintys žmonės ar gyvūnai: tai milžinas *Jokūbas*, paukščių karalius *Kukas*, labai stiprus žirgas *Širvokas*, neįveikiami pasakų stipruoliai *Jonas Meškaausis*, *Kalnavertis*, *Minkgeležis*, gražuoliai karaliaus vaikai *Auksaplaukis* ir *Auksažvaigždė*, apsukrus dvyliktasis sūnus *Pagramdukas*.

Ypač daug, net po kelias dešimtis, folkloro tekstuose užfiksuota tikrinių laumėvardžių ir velniavardžių. Laumės motyvuotus vardus gauna pagal įsidėmėtiną išvaizdą (*Vištakojė*, *Gaidžiakojė*), būdingą veiksmą ar funkciją (*Trynė*, *Verpė*, *Audė*). Jos gali turėti ir įprastus kalendorinius krikšto vardus: *Katrė*, *Justikė*, *Magdė*, *Mortė*, *Barbė*. Velnio vardai savo ruožtu irgi skirstytini į motyvuotuosius ir nemotyvuotuosius. Motyvuotieji vardai dažniausiai siejasi su mitologinio personažo gyvenamąja vieta (*senis Žilis Kalnis Kaulis*, *Kaulinis diedas ant geležinio kalno*, *Rambynas*). Nemotyvuotieji velniavardžiai paprastai esti populiarūs krikštavardžiai.

Velniavardžio funkciją atliekantys krikšto vardai gali būti įvairios kilmės. Tai kai kurie Šv. Rašte pasitaikantys bibliniai hebrajų kilmės vardai: *Jokūbas*, *Baltramiejus*, *Mykolas*, *Obrelis*, *Ješius*. Graikų kilmės yra velniui taikomi krikšto vardai *Petras*, *Pilypas*, *Grigulis*, lotynų kilmės – *Martynukas*, *Klimukas*, germanų kilmės – *Gotlibas*, *Liudvikas ožkos pėdelėm[i]s*, slavų kilmės – *Vaitiekus*. Rečiau, bet pasitaiko ir nekrikštavardinių velniavardžių: tai per slavus atėję *Jeskrienka*, *Karnauka*, *Šaksiejus* – *Maksiejus*, šiaurės žemaičių velnio vardu virtęs latvių apeliatyvas *Jupis*.

Didele tikrinių vardų įvairove pasižymi visų pragaro velnių viršininkas. Vien lotynų kilmės vardo *Liucipierius* užfiksuota net keliolika variantų (*Liuciperas*, *Liucius*, *Liuciponas*, *Leciperis*, *Licipierius*, *Lipicierius*, *Licas* ir kt.). Tos pačios kilmės vardas *Libras*, priešingai, labai retas, užfiksuotas tik vieną sykį Gudžiūnuose (Kėdainių raj.). Neretai pasitaiko ir biblinis pragaro karaliaus vardas *Belzebubas* ar jo variantų. Velniavardžių variantų atsiradimo priežastys dažniausiai fonetinės: metatezė (*Lipicierius*), disimiliacija (*Belzebugas*, *Balzebubas*). Pasitaiko liaudies etimologijos atvejų, pvz., *Liuciponas*, plg. šiaurės žemaičių pravardę *Ilgiponas* (: *ilgas* ir *ponas*) „kas aukšto ūgio“.

Žodžių darybos požiūriu tikriniai velnio vardai gali būti įvairių, dažniausiai mažiųjų, priesagų vediniai iš krikštavardžių arba jų trumpinių: *-ukas*, pvz., *Martynukas* (: *Martynas*), *Klimukas* (: *Klimas*), *Baltrukas* (: *Baltrus*), *-elis*, pvz., *Obrelis* (: *Obrys*), *-ulis*, pvz., *Grigulis* (: *Grigas*). Populiariesni velniavardžiai ir patys gali turėti trumpinių: *Liucius*, *Liucipas* (: *Liucipierius*), *Licas* (: *Licipierius*) ir pan.

Tautosakos tekstuose tokie velniavardžiai atlieka įvairias funkcijas: pirmiausia, žinoma, apeliatyvinę (kreipimosi), maginę (vardo žinojimas padeda pasikviesti mitinę būtybę), eufemistinę (slepjamąją, maskuojamąją), pragmatinę (išreiškia kalbėtojo santykį su personažu), charakterizuojamąją (nusako personažo esmę). Tikriniai žmonių vardai labai padeda sužmoginti, antropomorfizuoti patį velnio vaizdinį. Patekę į šnekamosios kalbos frazeologiją, tikriniai velniavardžiai vartojami kaip savotiškas blogio, piktumo etalonas, pvz., *kai Liucipierius „baisus“*, *Liuciperis pats iš vidurio peklos „labai blogas žmogus“*.